

معرفی نشریات قدیمی موجود در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد

■ ساحل نگهبان (کارشناس خدمات کتابداری)

منتشر شده سه دوره مختلف را طی کرده و مدتی در تبریز و زمانی در مشهد و چندی در تهران انتشار یافته است.

مندرجات روزنامه ادب چنان که در عنوان روزنامه ذکر شده بیشتر مطالبی است علمی، ادبی، اقتصادی و تاریخی. اولین شماره روزنامه ادب در خراسان و به طور مشخص در شهر مشهد در روز چهارم رمضان ۱۳۱۸ (مطابق ۵ دی ماه ۱۲۷۹) انتشار یافته است. این روزنامه به طور هفتگی و هر شماره از آن در هشت صفحه به قطع ۲۰×۳۰ با چاپ سنگی و خط نستعلیق، چاپ و توزیع شده است.

در بخش نشریات فارسی کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد بیش از ۴۰۰ نشریه گذشته نگر نگهداری می‌شود که ارزش ادبی، تاریخی و علمی زیادی دارند و برخی از آنها حدود صدسال قدمت دارند. در این نوشتار به بررسی و تحلیل تعدادی از این نشریات پرداخته شده است. برای گردآوری این مطالب از ویکی پدیای فارسی، برخی سایتهای اینترنتی و مراجعه به خود نشریات استفاده شده است.

■ روزنامه ادب

روزنامه ادب به مدیریت ادیب الممالک (۱۲۳۹-۱۲۹۶ش.) شاعر و نویسنده چند روزنامه، تأسیس و

منتشر کرد (برگرفته از دانشنامه دانش گستر زیر نظر علی رامین، کامران فانی، و محمدعلی سادات، جلد دوم، ۱۳۸۹ ص ۱۲۱).

۱. ادیب الممالک فراهانی روزنامه‌های ادب، ادب مصور، مجلس، عراق عجم، ایران، ایران سلطانی و ضمیمه فارسی روزنامه ارشاد باکو (به سردبیری احمد آقایی قره‌باغی) را

■ آرمان

آرمان از حیث زیبایی طبع و کاغذ چندان قابل توجه نبوده، اما این نقیصه را تا اندازه‌های مقالات علمی و پرمایه آن جبران می‌نموده‌اند. سال اول مجله آرمان با انتشار شماره ده که با شماره هشت و نه یکجا طبع و توزیع شده خاتمه پیدا کرده و مجموع ده شماره به آذرماه ۱۳۰۹ شروع و در شهریور ۱۳۱۰ پایان یافته است. توضیح اینکه شماره ۶ و ۷ مجله آرمان و همچنین شماره‌های ۸ و ۹ و ۱۰ هر کدام در یک مجلد نشر شده است و مجموع صفات دوره سالیانه آن ۳۴۸ صفحه می‌باشد.

بر حسب وعده‌ای که در پشت جلد آخرین شماره داده شده، بنا بوده به جای شماره ۱۱ و ۱۲ یک رمان تقدیم مشترکین گردد، ولی هیچ‌گاه این وعده عملی نگردیده و به درستی مشخص نیست که عاقبت این مجله به کجا انجامیده است. بنابراین، می‌توان گفت که روزنامه آرمان با انتشار ده شماره برای همیشه تعطیل شده است.

■ مجله ارمغان

یکی از مجلات ادبی و تاریخی مفید به زبان فارسی است که وحید دستگردی با انتشار بیست و دو ساله آن خدمت گرانبهایی به زبان و ادبیات فارسی نموده است. آغاز تأسیس ارمغان در بهمن ماه ۱۲۹۸ ه. ش در تهران بوده و به استثنای چند سال اول که به علت نداشتن چاپخانه اختصاصی انتشار ارمغان مرتب نبوده بقیه سنوات همه ساله ده شماره منتشر و به عوض شماره‌های یازده و دوازده کتاب نفیسی در شعر و ادب تقدیم مشترکین می‌شده است.

دوره‌های ارمغان چنان که توسط ناشر آن به تکرار در پشت جلد‌های مجله نوشته به منزله یک کتابخانه جامع و نفیسی است که از هر جهت مطالعه‌کننده را از داشتن بسیاری از کتب شعر و ادب بی‌نیاز می‌سازد.

به مدیریت دکتر شیرازپور - پرتو در تهران در آذر ماه ۱۳۰۹ هجری شمسی منتشر گردید و اولین شماره آن در تاریخ مذکور در چهل صفحه به قطع کوچک در مطبعه (انتشارات) سربی فردوسی طبع و منتشر شد.

مجله آرمان ماهیانه بود و وجه اشتراک سالیانه آن در شماره اول در داخل کشور سه تومان و در خارج چهار دلار تعیین شده بود. محل اداره: تهران خیابان شاه‌آباد، کوچه قدیمی و محل طبع آن چاپخانه‌های مختلف فردوسی و مطبعه (انتشارات) برادران باقر زاده مطبعه (انتشارات) فرهومند بوده است. در خصوص قیمت این مجله لازم به ذکر است که پس از انتشار اولین شماره بر اساس استقبال خوبی که از این جریده به عمل آمد قیمت مجله از سه به دو تومان کاهش یافت.

آرمان مجله‌ای ادبی، تاریخی و اجتماعی بود و بیشتر مقالات آن به قلم نویسندگان معروف آن زمان تهیه می‌شد. از جمله نویسندگان آرمان می‌توان از دکتر پرتو، بدیع الزمان خراسانی، نصر الله فلسفی، محمد تقی بهار، رشید یاسمی، پروفسور هشترودی، رحیم زاده صفوی و ... نام برد.

از ترکیب نویسندگان مجله آرمان مشخص می‌گردد که این جریده (نشریه) مطالب و مقالات مفید را تهیه نموده و به زیور طبع می‌آراست و با اینکه قطع صفحاتش کوچک بود و بیش از ده شماره از آن منتشر نگردید، اما شهرت و نفوذی فوق‌العاده در میان مردم یافت. با آن که در برخی از شماره‌های آرمان تعدادی تصویر از جمله تصویر ادیب پیشاوری و کمال‌الملک به چاپ رسیده است، اما در کل نمی‌توان این مجله را مجله‌ای مصور نامید.

فروردین ۱۳۲۰ انتشار یافته است. همان‌گونه که یادآور شدیم، دوره بیست‌ودو ساله مجله ارمغان به منزله کتابخانه جامعی است که انواع مختلفی از مطالب تاریخی، ادبی، سرگذشت و داستان در آن یافت می‌شود؛ در نتیجه همین تنوع مطالب است که شخص از مطالعه دوره‌های ارمغان سیر نمی‌گردد.

علاوه بر مطالب تاریخی و ادبی که در این مجله موجود است، شرح حال عده زیادی از شعرا و نویسندگان گمنام فارسی زبان با اشعار و آثار آنها در مجله ارمغان درج شده و بهترین نمونه برای اطلاع از آثار و اشعار شعرای گمنام و متوسط است. گاه‌گاهی نیز شرح حال شعرای معروف از قبیل کمال‌الدین و جمال‌الدین عبدالرزاق اصفهانی و نظامی گنجوی و ... به تفصیل در آن دیده می‌شود.

■ آریانا

مجله‌ای تاریخی، ادبی و تحقیقی از انتشارات انجمن تاریخ افغانستان که از بهمن ۱۳۲۱ انتشار آن آغاز گشت. هدف از انتشار این مجله روشن ساختن گوشه‌های تاریخ افغانستان، تاریخچه زبان ملی، جغرافیا و اعلام جغرافیایی آن کشور، مسائل ادبی، سکه‌شناسی، باستان‌شناسی، کتیبه‌شناسی، کتاب‌شناسی، شناخت فرهنگ مردمی (فولکلور)، نژادشناسی و موضوع‌هایی از این‌گونه یاد شده است؛ لیکن بخش عمده مندرجات آن را مقالات تاریخی تشکیل می‌داد چاپ این مجله به مدت ۳۰ سال ادامه داشت.

■ ایرانشهر

مجله‌ای است که حسین کاظم‌زاده (که بعدها شهرت ایران‌شهر گرفت) آن را منتشر می‌ساخت. این مجله بین سال‌های ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۶ شمسی در برلین منتشر و در حدود ۴۰ شهر ایران پخش می‌شد.

شماره اول سال اول مجله ارمغان به مدیریت وحید دستگردی اصفهانی در تهران تأسیس و در بهمن ۱۲۹۸ هـ.ش با چاپ سربی در سی و شش صفحه به قطع کوچک خشتی منتشر شده است. شماره اول ارمغان با اشعاری که اثر طبع وحید دستگردی است، تحت عنوان "مژده آغاز ارمغان یا مرام و مسلک ما" شروع می‌شود.

سال اول با انتشار شماره ۹ و ۱۰ که یکجا انتشار یافته و متعلق به سال ۱۲۹۹ می‌باشد و پس از آن سال دوم مجله شروع گردیده، بهای سالیانه مجله در سال اول بدین قرار معین گردیده است: تهران: ۳۰ قران، داخله و خارجه ۴۰ قران، تک نمره دو قران، اعلانات سطری دو قران.

محل اداره: تهران؛ حیات شاهی، کوچه منصر السلطان.

نمره بیست و یکمین دوره مجله ارمغان در سال ۱۳۱۹ منتشر شده است. اما به علت وقوع جنگ جهانی دوم و اثرات مخرب آن در ایران این مجله در این سال با بی‌نظمی‌هایی روبرو گردیده است. به هر حال اولین شماره بیست و یکمین دوره مجله ارمغان در شهریورماه ۱۳۱۹ انتشار یافته است. این شماره با این مقدمه شروع می‌شود: "به نام یزدان پاک، مجله ارمغان در سال ۲۱ به سبب انقلاب جهان و جنگ و بحران از بحران بر کنار نمانده و تا کنون که شش ماه از سال می‌گذرد به نشر یک شماره موفق گردیده است ولی امید داریم که در پرتو عزم راسخ بتوانیم از این به بعد در هر ماه دو شماره منتشر ساخته و تا آخر سال دوره سال را به انجام رسانیم..."

پس از این مقدمه اشعاری تحت عنوان "بیست و یکمین سال مجله ارمغان" چاپ شده است. سال بیست‌ویکم با انتشار شماره ۹ در اسفند ماه ۱۳۱۹ پایان یافته است. سال بیست و دوم ارمغان با قطع کوچک‌تری نسبت به سال‌های سابق چاپ شده و شماره اول این سال در

اجتماعی، هنر، جغرافیا، باستان‌شناسی، تاریخ، زبان و زبان‌شناسی و ادبیات

مجله آینده به مدیریت دکتر محمود افشار و فرزندش ایرج افشار طی نوزده سال در سه دوره زمانی انتشار یافته است. چهار سال با مدیریت دکتر محمود افشار و پانزده سال با مدیریت ایرج افشار؛ و البته بسیاری دیگر از اهل فضل که حاصل تجربیات و دانش خود را در این مجله منتشر کرده‌اند.

دوره چهار ساله اول

۱- سال اول، ۱۲ شماره، از تیرماه ۱۳۰۴ لغایت مهر ماه ۱۳۰۵ ش، ۸۰۰ ص.

۲- سال دوم، ۱۲ شماره، از دی ماه ۱۳۰۵ لغایت اسفند ۱۳۰۶ ش، ۹۴۷ ص.

مجله آینده از آغاز انتشارش بیست و چهار شماره منتشر گردید و بعد از آن تعطیل شد. انتشار مجله آینده از اسفند ۱۳۰۶ ش تا مهرماه ۱۳۱۲ ش به مدت هفده سال در حال تعلیق بود. دکتر افشار سومین سال مجله آینده را از مهر ماه ۱۳۲۳ ش شروع کرد و تا اسفند ۱۳۲۴، ۱۶ شماره منتشر شد. آخرین شماره سال سوم با شماره مسلسل ۴۰ خاتمه یافته است و ۱۶ شماره سال سوم بالغ بر ۸۰۰ صفحه است. بار دیگر مجله به حالت تعطیل درآمد و از اسفند ۱۳۲۴ ش تا مهرماه ۱۳۳۸ ش به مدت سیزده سال انتشار نیافت. انتشار سال چهارم را دکتر محمود افشار از ابتدای مهر ۱۳۳۸ ش آغاز کرده است. سال چهارم در مجموع سه دفتر در شش شماره انتشار یافته است.

دوره جدید مجله آینده

مجله آینده از اردیبهشت ماه ۱۳۳۹ تا آغاز فروردین ۱۳۵۸ تعطیل گردید. ایرج افشار پس از آن که مجله راهنمای کتاب از انتشار باز ماند، در سال ۱۳۵۷ امتیاز انتشار مجله آینده را طبق اجازه کتبی در آذرماه سال ۱۳۵۸ از مراجع رسمی بدست آورد. در نوشتارهای بعدی به معرفی ادامه‌ی نشریات قدیمی کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد خواهیم پرداخت. امید که مطلوب نظر افتد.

ایران‌شهر از پرنفوذترین مجلات زمان خود بود و کسانی چون محمد قزوینی، عباس اقبال آشتیانی، مشفق کاظمی، صادق رضازاده شفق، رشید یاسمی، ابراهیم پورداوود و دیگران در آن مطلب می‌نوشتند.

مضمون مجله

مطالب ایران‌شهر نسبت به مجله کوه روان‌تر و عوام‌فهم‌تر بود. این مجله از جمله مهم‌ترین کانون‌هایی بود که باستان‌گرایی را در سطح وسیع و به طور عامه‌پسند و فراگیر تبلیغ می‌کرد.

از میان ۲۶۳ مقاله منتشر شده در مجله، ۷۳ مورد در بیان اهمیت آموزش عمومی و غیر مذهبی، ۴۵ مقاله در ضرورت بهبود بخشیدن به منزلت زنان، ۳۰ مقاله در توصیف تأیید آمیز ایران پیش از اسلام و ۴۰ مقاله نیز در علوم و فلسفه جدید غربی نوشته شده بود. آبراهامیان معتقد است مضمون همیشگی ایران‌شهر، این نظریه بود که عقب‌ماندگی فعلی ایران ناشی از حمله اعراب است و اینکه امپریالیسم عرب توانایی‌های خلاق مردم هوشمند آریایی را راکد گذاشته است.

■ مجله آینده

دکتر محمود افشار یزدی از سال ۱۳۰۰ وارد عرصه مطبوعات شد. در سال ۱۳۰۴ مجله آینده را تأسیس کرد که ابتدا در دو سال ۲۴ شماره منتشر شد. سپس از سال ۱۳۲۳ انتشار آن را از سر گرفت و ۱۶ شماره مجله منتشر شد. انتشار مجله آینده را یک بار دیگر در سال ۱۳۳۸ تجدید کرد و تنها ۶ شماره انتشار داد. دوره جدید مجله آینده در سال ۱۳۵۸ توسط فرزندش ایرج افشار آغاز به کار کرد.

مجله آینده مجموعه‌ای از سرگذشت ایران، جغرافیای ایران، رجال ایران، آداب و سنن ایران است که خواننده نمی‌تواند از کنار آن همه مطلب جدی درباره ایران بی‌تفاوت بگذرد. موضوعاتی که در این نشریه به آن پرداخته شده است عبارتند از: کلیات، علوم و فنون قدیم، فلسفه، ادیان و مذاهب، مردم‌شناسی و علوم